

CENT NÚMEROS: UNA NOVA ETAPA DE *CUADERNOS DE GEOGRAFÍA*

Vicenç M. Rosselló i Verger

Saludem una segona època de normalitat d'una de les revistes geogràfiques més antigues d'Espanya, després d'*Estudios Geográficos* de l'Institut Juan Sebastián Elcano. (C.S.I.C.).¹ Un cop capejat un temporal intern —que no n'ha arribat a interrompre l'edició—, reprèn amb una empena renovada una trajectòria seriosa i compromesa que ja suma 13.643 pàgines, sense comptar els índexs, ni les notes bibliogràfiques. Tot en cinquanta-cinc anys.

L'EXECUTÒRIA DE LA REVISTA

L'any 1964, el professor Antonio López Gómez i un servidor —que havia assumit la comesa de ressuscitar la revista anual *Saitabi* (Facultat de Filosofia i Lletres de la Universitat de València), el 1960 amb el número XX— aprofitarem l'avinentesa d'una renovació ideològica i metodològica propiciada per un floret de professors joves de diverses procedències. El mànager de la revista, l'arqueòleg Miquel Tarradell i el que subscriu —que en duia el tràfec— suggeriren una discreta segregació de les separates de tema geogràfic. Així nasqueren els *Cuadernos de Geografía*.

El primer lliurament només tenia tres articles, amb 71 pàgines; el segon, dos articles (77 pàgines) i el tercer, un (23 pàgines). A comptar del número 4 (1967), hom canviaria la paginació de la revista matriu i, des del número 8 (1971), s'alternaria l'eixida d'un fascicle de separates amb un altre elaborat exclusivament des de la càtedra de Geografia. Anys a venir, *Cuadernos* s'emanciparien del tot i fins al dia d'avui han publicat, si no m'erre, 649 articles en més de tretze-mil planes. Els volums ocupen 112 cm de prestatgeria.

Prop de tres quartes parts dels papers publicats a la revista (478) versen sobre temes del País Valencià i tenen una majoria aclaparadora a la dècada dels 1974-1983 i una davallada considerable a la dels 2004-2013 (46 %), compensada el quinquenni següent (68,3 %). En farem consideracions més avall.

¹ És la més antiga, ja que *Geographica*, fundada a Saragossa, una dècada abans, va desaparèixer el 1986.

*CUADERNOS DE GEOGRAFÍA. PÀGINES I PERCENTATGES DELS
ARTICLES PUBLICATS*

anys	pàgines	País Valencià	%	Geografia humana	%	Geografia física	%	articles
1964- 1973	1.041	35	77,8	37	82,2	8	17,88	45
1974- 1983	2.194	103	95,5	65	59,6	44	40,4	109
1984- 1993	2.728	113	81,3	82	59,0	57	41,0	139
1994- 2003	4.297	156	73,0	146	69,0	67	31,0	213
2004- 2013	2.410	47	46,0	75	74,0	27	26,0	102
2014- 2018	973	24	58,5	37	90,2	2	9,8	41
55 anys	13.643	478	73,7	442	68,1	205	31,6	649

ELS RESPONSABLES

A banda del professor Antonio López (1955-1969), director del Departament de Geografia des de 1960, i del firmant d'aquest paper que exerciren un rol fundacional i mantingueren el to i l'estil de la revista fins a la dècada dels 1980, cal remarcar el compromís i la modèstia de Conxa Domingo que, almenys des de 1993 fins a 2009 —17 anys—, com a secretària de redacció portà el pòndol de *Cuadernos de Geografía* (P[ITARCH], 2011). Joan F. Mateu va exercir de director des de 2010 a 2014 i Juan Piqueras, que havia figurat com a director anteriorment, va esforçar-se per la continuïtat de 2015 a 2018, contra vent i marea —els cinc “quaderns blaus”—, amb més encerts que desencerts. Cal agrair-los a tots la dedicació i la constància.

Una revista que isca en la data precisa, tot i que siga semestral, exigeix una atenció extrema, ordinàriament no compensada acadèmicament, i una tensió constant. Caldria tenir-ho en compte.

FEMINISME

García Ruiz (1999) calculà el percentatge de les 2.369 aportacions a la geomorfologia publicades per autores espanyoles entre 1940 i 1998 en un 20,5, amb un 12,8 % d'indeterminats que podríem migpartir. Hi tracta tota l'aportació dels geòlegs i geòlogues escrita en congressos i reunions científiques, que no es el nostre cas. Veritablement l'autor esmenta 90 articles de *Cuadernos de Geografía* i atribueix al nostre centre un predomini en la recerca geomorfològica des de l'any 1971 al 1998, tot fent èmfasi en la geomorfologia litoral.

El Departament de Geografia de la Universitat de València, constituït dins la Secció de Geografia (O.M. 31.01.1976) de la Facultat de Geografia i Història (1977), fou el primer de l'estat espanyol en proporció femenina de tots els centres universitaris, inclosos els no geogràfics, segons que va comprovar el professor americà hispanista, Karl W. Butzer, en una revisió de l'article de la professora Dolors Garcia Ramon sobre el gènere a la universitat.²

Tanmateix, aquest altíssim índex de feminitat, afavorit pels millors expedients de les dones que les hi permetien accedir a les beques de formació del professorat, no repercutiren visiblement en la producció indexada als *Cuadernos de Geografía*, que mai no ha passat gaire del terç.

ARTICLES CLASSIFICATS PER GÈNERE A *CUADERNOS DE GEOGRAFÍA* (1964-2018)

anys	barons	dones	total	Índex de feminitat
1964-1973	23	5	28	12,2 %
1974-1983	89	51	140	36,4 %
1984-1993	124	71	195	36,4 %
1994-2003	213	101	314	32,2 %
2004-2018	162	59	221	26,6 %

Començà amb un modest 12,2 % a la primera dècada; s'enfilà al 36,4 %, els vint anys compresos entre 1974 i 1993, per tornar a menys d'un terç i mustigar-se en un 26,7 %, de 2004 a 2018, quan el percentatge de presència femenina al departament es mantenia i, fins i tot, augmentava. Factors externs —edat, compromisos intel·lectuals, responsabilitats exteriors...— i, sobretot, efectivitat acadèmica [o política] —sexennis!— ho explicarien.

LA TEMÀTICA. LOCALISME I ENDOGÀMIA

La quasi totalitat del personal que treballa al departament de geografia s'hi ha format. Sense escatir ara si existeix una "Escola valenciana de Geografia" (REMIRO, 2002), cal reconèixer que els actuals components han tingut més —i millors?— mestres que els que tinguérem nosaltres. Els membres del departament són més nombrosos i plurals, però no sempre han subministrat materials per a *Cuadernos de Geografía*. N'hi ha que no hi han escrit mai. És per por a l'endogàmia? O per fer carrera més ràpida?

Potser la decisió responia a que era una revista local. Parlem-ne amb tranquil·litat. L'any 1964, el País Valencià era *terra ignota* geogràficament (ROSSELLÓ, 1989: 10); la majoria de manuals en passaven de llarg o ho resolien amb quatre tòpics. No es coneixien els pregeògrafs; després havem anat descobrint que n'hi havia més que en altres demarcacions espanyoles i que calia revisar-los o reencarnar-los i que les terres valencianes necessitaven un esforç suplementari. *Cuadernos de Geografía* va trencar el

² L'article va sortir a *The Professional Geographer*, 40 (1988). Crec que trenta anys més tard, puc revelar el secret.

glaç i les tesis doctorals “regionals”, elaborades al departament, foren succeïdes per altres més específiques. La vocació autòctona de la revista es pot discutir o canviar, però faríem un flac servei als valencians si en suprimíssim els articles que tracten dels seus problemes geogràfics. Tal volta ens poden descarregar de la responsabilitat parcial altres revistes, més o menys universitàries, com *Mètode*, *L'Espill* o *Afers*. O, potser, compartir-les-hi.

Afig un altre argument: sense geografia local o “regional”, no hi hauria geografia general, ni física, ni humana. La general procedeix de principis, de lleis, deduïts dels fenòmens locals o particulars. És ociós seguir l'argumentació...

Al quadre inicial es contraposa —potser arbitràriament— geografia física o geografia humana i no es fa gaire esment del component regional. Dels cinquanta-cinc anys de la nostra revista ix una relació proporcional de menys d'un terç de física/humana que, el darrer període, ha minvat a menys d'un 10 %. Me'n culpe jo mateix: a mesura que el meu contacte amb la natura es va reduint —he envellit, diguem-ho clar— he publicat més articles d'humana. Quan havia defensat el paper de la geografia física a tort i a dret,³ sense renunciar mai al rol de la geografia integral i totalitària, la ciència dels ponts i de les interrelacions, la de l'humanisme científic.

La trajectòria de *Cuadernos de Geografía* ho mostra i una dotzena llarga de números monogràfics començaren amb els “Immigrats de l'Àrea Metropolitana de València” (20, 1977); el tema es repetia al número 28 (1981) i, sota l'epígraf “Dinàmica immigratòria”, al 72 (2002). El volum 23 (1978) va dedicar-se als jaciments quaternaris marins de Santa Pola amb la col·laboració del malacòleg Joan Cuerda. La riuada del Xúquer de 1982 va motivar un volum de 331 pàgines (32-33, 1983) que va mobilitzar gairebé tot el departament i obtingué una reedició. “Polítiques territorials” serveixen de capçalera al número 58 (1995). “Les eolianites plistocèniques de les Penyes de l'Albir (Serra Gelada)” són la base del número 60 (1996) i suara han propiciat l'aparició d'un llibre fotogràfic (2018) encapçalat per un professor de Belles Arts. El centenari de les *Observaciones* d'Antoni Josep Cabanilles va tornar cohesionar, sota la direcció de Joan F. Mateu, la majoria de professors en un número doble (61-62, 1997). La temàtica del gènere no podia mancar en un dels departaments més femenins, com ja he comentat: s'hi dedicà el doble 63-64 (1998). “Capital social” és l'etiqueta del lliurament 78 (2005), mentre que el transport és l'objectiu d'estudi del 81 (2007). La cartografia històrica centra la matèria del 86 (2009) i del 99 (2016) i “Aigua, enginyeria i territori”, referit al Xúquer i Túria (91-92, 2012), tanca la sèrie de monogràfics.

Neutralitzar l'endogàmia i obrir la revista a la col·laboració exterior, pot ser el desideratum d'una segona etapa.

³ El que subscriu va dirigir la primera tesi espanyola de geografia física (1972) i va redactar amb col·laboradors un manual en català de Geografia física (1994 i 1998).

COMPETÈNCIA I INDEXACIÓ

La bibliometria —que no és el meu fort— ha permès esbrinar l'impacte nacional i internacional de les revistes geogràfiques espanyoles (GARCÍA RUIZ, 1999 i 2008; OLCINA y ROMÁN, 2004). Cal admetre que la nostra no presenta índexs gaire brillants ja que no ha entrat ni a les conxorxes mercantilistes, ni als recursos de l'amiguisme. Tot i amb això, la rendibilitat acadèmica —condicionada als sexennis de recerca que exigeixen “molt d'anglès” i “revistes d'impacte”, qüestió extremadament greu per als geògrafs físics— demanen l'homologació de la revista, que duu vies d'aconseguir-se, i la sistematització de la revisió per parells (*peer review*) externs.

Un altre desideràtum és la digitalització, ja assolida des del primer número al darrer, el centenari. L'edició en paper —desitjable, però no imprescindible— es pot reduir a pocs exemplars per eludir estocs innecessaris. Als que tenim una certa edat, ens agrada manejar l'imprès. Què serà, el segle XXII, dels mitjans informàtics actuals?

Tanmateix, el prestigi de la revista no depèn de tots aquests extrems, sinó de la seua qualitat i del seu rigor, del contingut sòlid, de l'aportació seriosa que tots desitgem a les pròximes campanyes per un departament de més de seixanta anys que es troba al capdavant de diverses especialitats. No podem abandonar el nostre país, ni la nostra llengua, malgrat l'apertura a tots els vents del món i a la llibertat de tendències.

Tardor de 2018

BIBLIOGRAFIA

CABEZA, María Cruz (1988) XXXVI años de Saitabi. *Saitabi*, **38**: 5-61.

CALVO, Francisco (2000) Panorama de los estudios sobre riesgos naturales en la geografía española. *Boletín de la A.G.E.*, **30**: 21-35.

CASTAÑER, Margarida i CENTELLES, Núria (1985) La mujer y la geografía universitaria española. *Documents d'Anàlisi Geogràfica*, **7**: 103-140.

GARCIA RAMON, Maria Dolors (1989a) Género, espacio y entorno: ¿Hacia una renovación conceptual de la geografía? Una introducción. *Documents d'Anàlisi Geogràfica*, **14**: 7-13.

GARCIA RAMON, Maria Dolors (1989b) Geography and gender in Spain. New lines of research and teaching. *Journal of Geography in Higher Education*, **13-1**: 85-121.

GARCIA RAMON, Maria Dolors i CASTAÑER, Margarida (1988) Women and geography in Spanish universities. *The Professional Geographer*, **40-3**: 307-315.

GARCIA RAMON, Maria Dolors, NOGUÉ, Joan i ALBET, Abel (1992) *La pràctica de la geografia en Espanya (1940.1990)*. Vilassar de Mar, Oikos-tau. 250 pp.

GARCÍA RUIZ, José M. (1999) *La producción científica de la geomorfología española y su impacto, a través de las publicaciones periódicas*. Zaragoza, Instituto Pirenaico de Ecología. 104 pp.

GARCÍA RUIZ, José M. (2008) Las citas internacionales de la revistas españolas de geografía. *Boletín de la A.G.E.*, **46**: 207-225.

OLCINA, J. y ROMÁN, A. (2004) Las revistas españolas de Geografía. Cambios y adaptación... *La Geografía española ante los retos de la sociedad actual*. XXX Congreso de la U.G.I. Cf. pp. 145-179.

REMIRO, Enric (2002) *Aproximació a l'Escola Valenciana de Geografia*. València, Universitat de València. 260 pp.

ROSSELLÓ, Vicenç M.(ed.) (1989) *Los paisajes del agua. Libro jubilar dedicado al profesor Antonio López Gómez*. València, Universitat de València i Universidad de Alicante. 394 pp.